

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ імені АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»

*Присвячується
90-річчю від дня народження
академіка В. В. Сташиса*

**ПРОБЛЕМИ НАУКИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ У ЗАКОНОТВОРЧІЙ
ТА ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

8–9 жовтня 2015 року

Харків
«Право»
2015

УДК 343.2/.7(477):340.134
ББК 67.9(4УКР)308+67.0
П78

Редакційна колегія:

В. Я. Тацій (головний редактор),
В. І. Борисов (заступник головного редактора),
А. П. Гетьман, М. І. Панов, В. І. Тютюгін,
В. С. Батургарєєва, Л. М. Демидова, І. О. Зінченко, Н. В. Нетеса

Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законо-
П78 творчій та правозастосовній діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ.
конф., 8–9 жовт. 2015 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов
(заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2015. – 528 с.

ISBN 978-966-458-890-1

ISBN 978-966-458-890-1

- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015
- © Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, 2015
- © Громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права», 2015
- © Видавництво «Право», 2015

been incorporated in several constitutions, e.g. in Article 9 of the Constitution of the Republic of Chile and Article 13(3) of the Spanish Constitution. Article 33(3) of the Constitution of Portugal uses a formula that allows the extradition of own nationals if terrorism or transnational organized crimes come into play.

Н. О. Гуторова, д.ю.н., професор, академік НАПрН України, директор Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У тезах висвітлюються особливості наукового дослідження питань Загальної частини кримінального законодавства. Визначено поняття та кримінально-правове значення Загальної частини кримінального законодавства, її невід'ємний зв'язок з Особливою частиною, що має бути визначальним при здійсненні наукових досліджень, зроблено пропозиції вдосконалення чинного законодавства.

В тезисах освещаются особенности научного исследования вопросов Общей части уголовного законодательства. Приведены понятие и уголовно-правовое значение Общей части уголовного законодательства, обосновывается ее неотъемлемая связь с Особенной частью, которая должна быть определяющим при осуществлении научных исследований, внесены предложения по совершенствованию действующего законодательства.

The abstract is devoted to the specific features of studying the Common Part of criminal legislation. The notion and criminal legal significance of the Common Part of criminal legislation, it's integral connection with the Special Part that has to be crucial for conducting criminal legal research, have been defined; the improvements for current criminal legislation have been proposed.

Загальна частини кримінального законодавства є підсистемою єдиної цілісної системи кримінального законодавства України, яка охоплює положення, що закріплюють загальні принципи і поняття кримінального права, підстави і межі кримінальної відповідальності, загальні положення щодо покарання та інших заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили передбачене кримінальним законом діяння¹.

¹ Панов М. І. Вступ до навчального курсу «кримінальне право України»: Лекція / М. І. Панов. – К. : Ін Юре, 2015. – 104 с.

У науці кримінального права не викликає заперечень обґрунтованість виділення Загальної частини кримінального законодавства, що здійснена як у Кримінальному кодексі України (далі – КК), так і в переважній більшості кодифікованих кримінально-правових актів інших країн. М. І. Ковалев зазначав, що поділ кримінального законодавства на Загальну й Особливу частини, який відбувся у XIX ст., є великим досягненням думки і мови законодавця, значним кроком уперед у законодавчій техніці. Виділення у структурі великого за обсягом комплексного законодавчого акта, яким є Кримінальний кодекс, загальних положень, що стосуються всіх або більшості правових норм, з подальшим їх винесенням «за дужки» дозволяє не лише суттєво зекономити текст, уникнувши зайвих повторень, а й досягти його єдності і несуперечливості. Усе це надає можливість значно покращити рівень законодавчої техніки викладення тексту та у разі додержання правил викладення матеріалу є додатковою гарантією створення шляхом кодифікації цілісного системного нормативно-правового акта¹.

В. О. Навроцький, досліджуючи значення Загальної частини кримінального законодавства, акцентує увагу на тому, що її виділення слугувало не лише технічним потребам (скоротити обсяг закону й уникнути повторень), а мало «куди більш глибокий зміст – задекларувати і закріпити найбільш принципові положення, встановити чіткі рамки, в яких мають вирішуватися часткові питання». Враховуючи, що норми кримінального права передбачають можливість суттєвих обмежень прав і свобод людини, яка вчинила передбачене КК діяння, а також інших осіб, положення Загальної частини мають бути запорукою дотримання при формулюванні положень Особливої частини та при застосуванні КК вироблених внаслідок багаторічного розвитку кримінального права основоположних принципів та обмежень щодо заходів кримінально-правового характеру².

З викладеного випливає, що кримінально-правове значення Загальної частини кримінального законодавства полягає в тому, що її положення, будучи невід'ємною складовою будь-якої кримінально-правової норми, використовуються кожного разу при застосуванні кримінального законодавства. Оскільки положення Загальної частини КК являють собою законодавчий матеріал, «винесений за дужки», то статті Особливої частини

¹ Ковалев М. И. Понятие и признаки преступления и их значение для квалификации : учеб. пособ. / М. И. Ковалев. – Свердловск : Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1977. – С. 60

² Навроцький В. О. Про суперечності між окремими статтями Кримінального Кодексу України та шляхи їх подолання [Електронний ресурс] / В. О. Навроцький. – Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua> – Заголовок з екрана.

КК підлягають застосуванню з обов'язковим урахуванням статей Загальної частини КК. Це поширюється як на випадки, коли в Загальній частині КК містяться обмеження для застосування Особливої частини КК (наприклад, при обмеженні віку кримінальної відповідальності за певні злочини, застосуванні положень щодо добровільної відмови при незакінченому злочині), так і на випадки розширення меж кримінальної відповідальності. Останнє може мати місце при призначенні покарання за сукупності злочинів і сукупності вироків, яке може перевищувати максимальній розмір покарання, передбачений в санкції статті Особливої частини КК; при застосуванні штрафу в порядку ч. 2 ст. 53 КК, коли розмір штрафу у певних випадках не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочином, або за отриманий внаслідок вчинення злочину дохід, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. При цьому положення Загальної частини КК, які доповнюють статті Особливої частини КК, визначаючи порядок їх застосування, мають пріоритетне значення щодо положень Особливої частини КК.

Запропоноване розуміння поняття та значення Загальної частини кримінального законодавства переконує в тому, що її положення, об'єднані в статті та розділи, не є нормами права, оскільки вони не мають самостійного регулюючого характеру та здатні регулювати суспільні відносини виключно в поєднанні з положеннями Особливої частини КК. Кримінально-правова норма за своєю законодавчої формою завжди є логічною і не може співпадати за змістом зі статтею КК – Загальна частина не може застосовуватися без Особливої, як і Особлива не може без Загальної. Тому слушною є думка науковців, які вважають, що на Загальну й Особливу частини поділяється не кримінальне право як галузь права (сукупність правових норм), а лише кримінальне законодавство¹.

Цілком природно, що кримінально-правова наука, предметом дослідження якої виступає кримінальне право та практика його застосування, не може окремо досліджувати питання Загальної та частин Особливої частин кримінального законодавства. Вивчення й аналіз певних положень Загальної частини обов'язково має здійснюватися у комплексі з відповідними положеннями Особливої частини, які лише в нерозривному поєд-

¹ Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – С. 73–74; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – С. 30–33.

нанні здатні регулювати суспільні відносини. Такий підхід вимагає одночасного дослідження великої кількості матеріалу, що складно здійснити в межах відносно невеликих наукових розробок. Так, наприклад, вивчення питань співучасті у злочині вимагає аналізу як загальних положень співучасті, що певною мірою законодавчо закріплені у відповідному розділі Загальної частини КК, так і дослідження всіх складів злочинів (основних і кваліфікованих), в яких співучасть є обов'язковою ознакою, та інших складів злочинів, учинення яких можливо за наявності співучасті. Лише дослідивши правові норми, що встановлюють відповідальність за співучасть у злочині, а не лише окрему їх частину, яка закріплена в розділі VI Загальної частини КК, можна виявити певні закономірності їх існування та розвитку, усвідомити їх зміст, проаналізувати практику застосування, виявити окремі недоліки й суперечності та запропонувати шляхи їх усунення. Вивчення при здійсненні наукового дослідження лише законодавчих положень, закріплених в окремих статтях і розділах Загальної частини КК, являє собою лише коментар до чинного законодавства, який без дослідження окремих складів злочинів навіть не може бути визнано науковим.

Кримінальне право – це система норм, що перебуває у постійному розвитку. Повної мірою це стосується і положень Загальної частини кримінального законодавства, розвиток й удосконалення якої має відбуватися поступово, виважено, на підставі ґрунтовних наукових досліджень. Виходячи із сучасного стану науки кримінального права і кримінального законодавства, можна визначити такі шляхи вдосконалення Загальної частини:

- вдосконалення змісту окремих, традиційних для вітчизняного права розділів та статей Загальної частини. Так, наприклад, у розробках українських науковців містяться пропозиції щодо законодавчого закріплення поняття кримінальної відповідальності, складу злочину, вдосконалення законодавчого визначення форм співучасті, трансформації звільнення від відбування покарання з випробуванням в інститут пробації тощо;

- усунення колізій між положеннями Загальної й Особливої частин кримінального права, зокрема, щодо встановлення загальної конфіскації майна, співвідношення між визначенням організованих форм співучасті у частинах 3, 4 ст. 27 КК та визначенням злочинної організації у ст. 255 КК і банди у ст. 257 КК;

- усунення суперечностей, прогалин, покращення законодавчої техніки щодо положень, якими Кодекс було доповнено останнім часом (як

приклад можна назвати положення щодо заміни штрафу позбавленням волі з відсутністю реального строку розстрочки для його сплати, необгрунтоване обмеження спеціальної конфіскації майна виключно корупційними правопорушеннями);

– доповнення Загальної частини кримінального права положеннями, що на цей час необгрунтовано регламентуються іншими нормативно-правовими актами, зокрема, щодо порядку здійснення грошових обчислень при визначенні розміру заподіяної шкоди, вартості предмета злочину, а також розміру штрафу;

– виокремлення в результаті ґрунтовних наукових досліджень в Особливій частині кримінального права положень, які є спільними для значної частини злочинів із подальшим їх перенесенням в узагальненому виді до Загальної частини кримінального права (нині обговорюються питання щодо визначення в Загальній частині окремих видів кваліфікуючих ознак з подальшим установленням визначеного рівня їх впливу на підвищення меж кримінальної відповідальності тощо).

В. О. Навроцький, д.ю.н., професор,
член-кореспондент НАПрН України

ПРО «ШКОЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА» В УКРАЇНІ

Обстоюється думка, що поняття школи кримінального права не слід зводити до місця праці її представників чи імені засновника. Вказується на існування в українській кримінально-правовій науці двох шкіл, одна з яких є «пострадянською», а інша – «проєвропейською».

Отстаивается мнение, что понятие школы уголовного права не стоит сводить к месту работы ее представителей или имени основателя. Указывается на существование в украинской уголовно-правовой науке двух школ, одна из которых является «постсоветской», а другая – «проевропейская».

The author argues that the concept of the school of Criminal Law has not to be shortened to the workplace of its representatives or the founder's name. It has been pointed to the existence of Post-Soviet and pro-European schools in Ukrainian criminal legal theory.

Серед вітчизняних науковців нерідко можна почути про існуванні тієї чи іншої школи кримінального права – київської, львівської, одеської, харківської тощо (вказую їх у порядку вищої справедливості – алфавітному). При цьому нерідко вказують імена засновників відповідної школи, а іноді «школу» ще й персоналізують, сперечаються, до якої зі шкіл належать ті чи інші вчені.